

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.7.1.25>

BIEGŁY Z ZAKRESU PRAWA W POSTĘPOWANIU CYWILNYM UKRAINY: PROBLEMATYCZNE PYTANIA

Svitlana Iskra

*aspirant Naukowo-Badawczego Instytutu Prawa Prywatnego i Przedsiębiorczości
imienia akademika F.H. Burchaka Narodowej Akademii Nauk Prawnych Ukrainy,
adwokat (Odessa, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-4253-1585*

Adnotacja. Artykuł poświęcono statusowi prawnemu i roli biegłego w sprawach prawa, a także opinii biegłego z zakresu prawa, w procesie cywilnym Ukrainy. Autor bada problematykę różnych definicji danej osoby w ramach jednego kodeksu postępowania i wnioskuje o konieczności dostosowania terminologii do ujednoczonej formy. Zbadano kwestię potrzeby i skuteczności udziału biegłego z zakresu prawa w wymiarze sprawiedliwości, m.in. instytucję opinii biegłego z zakresu prawa jako formę manifestacji doktryny prawnej jako źródła prawa, jej praktycznego zastosowania. Omówiono problematykę zaangażowania biegłego z zakresu prawa na podstawie praktyki sądowej, przeanalizowano liczbę udanych i nieudanych prób udziału biegłego z zakresu prawa w procesach sądowych. Przedstawiono perspektywy i kierunki dalszych badań naukowych dotyczących udziału naukowców w procesie wymiaru sprawiedliwości, przedstawiono szereg propozycji poprawy regulacji prawnych tej kwestii.

Słowa kluczowe: biegły z zakresu prawa, opinia biegłego z zakresu prawa, postępowanie sądowe, postępowanie cywilne.

EXPERT ON LAW IN CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE: PROBLEM ISSUES

Svitlana Iskra

Postgraduate Student

*F. G. Burchak "Scientific Research Institute of Private Law and Business of Nationality Academy of Law
Sciences of Ukraine" (Kyiv, Ukraine),
Lawyer (Odesa, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-4253-1585
e-mail: iskra.lawyer@gmail.com*

Abstract. The article is devoted to the legal status and role of a legal expert, and the conclusion of an expert in the field of law in the civil process of Ukraine. The author examines the problems of different definitions of this person within one procedural code and concludes that it is necessary to bring the terminology to a unified form. The necessity and efficiency of participation of a legal expert in the administration of justice is studied, in particular, the institute of expert opinion in the field of law is considered as a form of manifestation of legal doctrine as a source of law, its practical use. The issue of involving a legal expert on the basis of judicial practice is covered, the number of successful and unsuccessful attempts of a legal expert to participate in court proceedings is analyzed. Prospects and directions of further research on the participation of scientists in the administration of justice are outlined, a number of proposals are made to improve the legal regulation of this issue.

Key words: legal expert, expert conclusion in the field of law, litigation, civil proceedings.

ЕКСПЕРТ ІЗ ПИТАНЬ ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Світлана Іскра

аспірант

*Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчак
Національної академії правових наук України (Київ, Україна),
адвокат (Одеса, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-4253-1585
e-mail: iskra.lawyer@gmail.com*

Анотація. Стаття присвячена правовому статусу та ролі експерта з питань права, а також висновку експерта в галузі права, цивільному процесі України. Автор досліджує проблематику різних визначень цієї особи в межах одного процесуального кодексу та робить висновок про необхідність приведення термінології до уніфікованої форми. Досліджено питання необхідності та ефективності участі експерта з питань права в процесі відправлення

правосуддя, зокрема, розглядається інститут висновку експерта в галузі права як форма прояву правової доктрини як джерела права, її практичного використання. Висвітлено проблематику залучення експерта з питань права на основі судової практики, проаналізовано кількість вдалих та невдалих спроб участі експерта з питань права в судових процесах. Окреслено перспективи та напрями подальших наукових досліджень із питань участі науковців у процесі відправлення правосуддя, зроблено низку пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання цього питання.

Ключові слова: експерт із питань права, висновок експерта в галузі права, судочинство, цивільний процес.

Вступ. Серед тенденцій розвитку правових систем в умовах глобалізації глобального та регіонального рівнів варто виокремити перш за все тенденцію універсалізації та уніфікації права. Передумовою зближення правового регулювання варто вважати широку інтернаціоналізацію в найрізноманітніших сферах життєдіяльності людей (Бахин, 2003: 14). Зазначена теза, безумовно, стосується і правової системи сучасної України, яка після багаторічного панування радянського устрою, тепер йде шляхом стрімкого розвитку та, в тому числі, узгодження законодавства з міжнародними стандартами. Одним із найголовніших напрямів вдосконалення українського права є розвиток, укріплення та вкорінення принципу верховенства права, визначеного в Конституції України. Вочевидь, на практиці застосування принципу верховенства права вимагає від правників більш глибокого розуміння права, відмови від зайвого формалізму та високого ступеня абстрагування в юридичному мисленні. Досягненню зазначеної мети слугує правова доктрина як джерело права, яке набуває дедалі більшого значення у країнах романо-германської правової сім'ї та є своєрідним зв'язком між наукою та практикою. Оскільки як наука, так і практика є тим більш ефективними, чим більше вони наближені один до одного, то роль правової доктрини у вказаному процесі є значною. Однією з форм практичного виразу прямого використання правової доктрини як способу подолання прогалів у законодавстві є такий новий правовий механізм, як інститут висновку експерта з питань права. Вперше ця новела була введена Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким уніфіковано Господарський, Цивільний процесуальні кодекси та Кодекс адміністративного судочинства України та викладено їх у новій редакції. Нині правові норми щодо експерта з питань права набрали чинності та мають понад трирічну історію застосування, аналіз якої уможливорює низку висновків стосовно основних проблемних аспектів їх використання на практиці та визначення перспективних напрямів подальших розробок у цій сфері. Вивчення вказаної проблематики, її підґрунтя та висвітлення шляхів її подолання і є метою цієї статті.

Емпіричною базою цього дослідження слугували наукові публікації українських та зарубіжних авторів, яких із причини нетривалого часу існування правового інституту експерта з питань права небагато. Можна виділити праці Н. Зозулі, О. Кармази, Н. Короткої, В. Круковес, Д. Кущерець, Ю. Рябенка, С. Щербак, М. Щербаковського, С. Черноп'ятова та деяких інших авторів, які поруч із текстами нормативно-правових актів та рішень судів дали основу для визначення кола проблемних питань.

Основна частина. Після набрання чинності вищевказаним Законом оновлені процесуальні кодекси отримали низку нових положень. Зокрема, введено правовий механізм, який отримав назву «експерт із питань права», та водночас «висновок експерта у галузі права». Так, Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) було доповнено ст. 73, як встановила, що як експерт із питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права (ЦПК України, 2004). Крім того, процесуальні закони були доповнені положеннями §7, який врегулював питання надання висновку в галузі права, який учасники справи мають право подати до суду щодо:

- 1) застосування аналогії закону, аналогії права;
- 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі.

При цьому висновок експерта в галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийняте за результатами розгляду справи. Висновок експерта в галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду, але суд може посилатися в рішенні на висновок експерта в галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

Хоч цей правовий інститут є новим для України, проте вже тривалий час застосовується в міжнародному праві. Найбільш відомим прикладом є термін «amicus curiae», що дослівно перекладається як «друг суду». Це особа (при цьому – не тільки фізична), яка не є процесуальною стороною у справі, володіє виключними юридичними або професійними знаннями з важливої теми, що має місце в конкретній справі і водночас бере участь в її розгляді з метою сприяння ухваленню справедливого судового рішення. У результаті своєї роботи такі «друзі суду» надають суду, що розглядає конкретну справу, amicus curiae brief, тобто свою думку, погляд, звіт. Особливо поширена така форма правової експертизи у США та Великій Британії, однак інколи вона застосовується і в країнах із правовими системами континентального права. Дещо схожою формою правової експертизи є інститут генеральних адвокатів, який діє у структурі суду Європейського Союзу (Європейський суд справедливості, Люксембург) та адвокати якого надають допомогу суддям, пишучи необов'язкові письмові висновки, які в подальшому є рекомендаціями щодо розгляду конкретної справи (Зозуля, 2017).

Нині серед юристів-практиків та науковців точиться дискусія щодо необхідності залучення експертів із питань права у судовий процес, а також щодо порядку такого залучення. Перш за все в науковій літературі висловлюються думки щодо термінологічних розбіжностей.

Так, згідно зі ст. 73 ЦПК України, відповідна особа називається «експерт із питань права», а у ст.ст. 114, 115 цього ж кодексу йдеться про висновок «експерта у галузі права». Традиційно в широкому розумінні особа розглядається як експерт за наявності в неї знань у певній сфері, причому ця сфера виходить за рамки поставлених у конкретному випадку питань. Крім того, відповідно до вимог, наведених у ст. 74 ЦПК України, попри надання висновку стосовно лише окремих питань, така особа має бути фахівцем саме в галузі права загалом, а не лише з тих питань, щодо яких надається висновок. З огляду на наведене, більшість науковців схиляються до думки, що вказану особу слід іменувати саме «експерт у галузі права», а не «експерт із питань права».

Як зазначає М. Шумило, така філологічна різниця у процесі застосування норм процесуального закону значення не має. Це радше недосконалість юридичної техніки, аніж свідомий задум законодавця, яка на правовий статус чи обсяг повноважень експерта не впливає (Шумило, 2019).

Автор цього дослідження погоджується з такою думкою, яка водночас не виключає необхідність приведення термінів до єдиного категоріального апарату задля запобігання виникнення додаткової проблематики в практичному застосуванні. У розрізі галузевих законів необхідно зазначити, що термін «галузь знань» має своє легальне визначення в Законі України «Про вищу освіту». Відповідно до ст. 1 названого закону, галузь знань – це гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти широка предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей (Закон України «Про вищу освіту», 2014). Таке визначення галузі знань збагатиться за змістом із «галуззю» права, про яку йдеться в досліджуваному положенні, а отже, вважаємо визначення «експерт у галузі права» більш влучним, до якого і має бути уніфіковано термінологію процесуальних кодексів. При цьому неможливо не погодитись із дослідниками, які пропонують об'єднати положення про висновок експерта в галузі права із розділом про його участь у судовому процесі. Така структурна модель допоможе уникнути як помилок у практичному застосуванні цієї правової новели, так і випадків відмови від практичного застосування цих положень із причин їх неясності.

Аналіз судової практики свідчить і про те, що поки не сформовано єдиного підходу до формального викладення інформації про експерта з питань права в судових рішеннях. Непоодинокими випадками є долучення до матеріалів справи висновків експертів у галузі права, які не стосуються ані питань аналогії права чи закону, ані проблематики застосування норм іноземного законодавства (Атаманчук, 2020).

Також чимало наукових дискусій викликає статус як експерта з питань права, так і висновку експерта в галузі права серед інших засобів доказування.

Так, наприклад, Н.О. Коротка вказує на те, що якщо розглядати висновок експерта як один із засобів доказування, з огляду на розміщення §7 у главі 5 розділу I ЦПК України, яка називається «Докази та доказування», можна дійти висновку, що підставами для долучення висновку експерта з питань права до матеріалів справи є відповідність його вимогам, які ставляться до доказів (належність, допустимість, достовірність, достатність). Такий висновок, як визначено в ст. 114 ЦПК України, може стосуватися лише питань застосування аналогії закону чи аналогії права, змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загально-прийнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі (Коротка, 2018: 98–99).

О. Кармаза вважає, що коли йдеться про висновок експерта стосовно встановлення змісту норм іноземного права, цей висновок може розглядатися як доказ, але за умови, що для суду він не має заздалегідь установленної сили й оцінюється судом разом з іншими доказами (Кармаза, 2017: 33).

Ю. Рябченко вказує на те, що у ст. 115 ЦПК України йдеться про оцінку висновку експерта в галузі права судом. Вказано, що висновок експерта в галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта в галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань. Висновок експерта є одним із засобів доказування в цивільному процесі, чого, власне, не скажеш про висновок експерта в галузі права, який не може містити оцінки доказів (Рябченко, 2017).

На нашу думку, статус експерта з питань права найбільш походить на положення спеціаліста, а тому висновок експерта в галузі права доцільно буде розглядати в цій площині.

Найбільшу кількість дискусій як серед науковців, так і юристів-практиків викликає процедура вибору особи, яка може бути залучена як експерт у галузі права.

Законодавець передбачив, що експертом із питань права може бути особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права.

Зі змісту положень ст. 28 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», науковим ступенем є ступінь доктора філософії або доктора наук. Процедура отримання кандидатом наукового ступеня полягає в захисті дисертації з однієї широко дослідженої теми (Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність», 2015).

Натомість правова конструкція «визнаний фахівець у галузі права» є дискусійною, оскільки має оціночний характер, а тому на практиці виникнуть проблеми з пошуком «визнаних фахівців» у галузі права., вказують дослідники.

Основними критеріями визнання особи фахівцем у галузі права, зазначає С.В. Щербак, можуть бути: активна наукова діяльність, зокрема, наявність публікацій у фахових виданнях України та за кордоном, наявність монографій, підручників, науково-практичних коментарів відповідного законодавства, навчання та стажування в іноземних державах, участь у конференціях, круглих столах, що підтверджується опублікованими тезами, досвід роботи в галузі права протягом тривалого часу тощо, але відкритим залишається питання, хто буде визнавати особу визнаним фахівцем у галузі права (Щербак, 2018: 30).

Є думки, що під час прийняття судом рішення про допуск експерта з питань права до участі в справі та долучення його висновку до матеріалів справи, варто брати до уваги такі критерії, як досвід наукової роботи в галузі права, наявність наукових публікацій у фахових виданнях України й іноземних держав, включених до міжнародних наукометричних баз даних та опублікованих після присудження наукового ступеня, наявність документа, що підтверджує присвоєння вченого звання, ступінь активності участі в конференціях, симпозиумах, круглих столах, яка підтверджується опублікуванням тез його виступу, стажування й навчання за кордоном, які підтверджуються відповідними документами та які легалізовані в порядку, встановленому чинними міжнародними договорами України, тощо.

Крім того, пропонується навіть подальше створення Єдиного реєстру експертів із питань права зменшить випадки недопущення експерта з питань права як учасника до судового процесу (Щербак, 2018: 31).

Вказуючи на значну кількість оцінних критеріїв, які має враховувати суд, постає питання, що, зрештою, це матиме доволі трудомісткий процес вирішення питання щодо залучення такої особи. Слід зважати на принциповий характер права сторони щодо надання пояснень по суті справи, консультативний характер вказаного висновку. Перше зумовлює пріоритет забезпечення вказаного суб'єктивного процесуального права, а друге – знижений ризик негативного впливу неналежного виконання експертом своїх обов'язків, зокрема стосовно постановлення правильного та справедливого рішення суду. Враховуючи вказане, надмірна формалізація критеріїв залучення такої особи стати на заваді реалізації права особи на надання пояснень суду. З іншого боку, неналежний висновок експерта в галузі права з високою імовірністю не буде покладено в основу судового рішення з огляду на принцип «*quis novit curia*» (суд знає право), наявність консультаційних можливостей у самого суду. Тому вдосконалення критеріїв допуску до участі у справі фахівця в галузі права має відбуватись у напрямі встановлення мінімальних вимог до такої особи, а не максимального їх підвищення (Рябченко, 2017).

Недосконалість подібної конструкції дозволяє суду на власний розсуд визначати це доволі спірне питання та не допустити висновок експерта з питань права до справи.

Підтримуючи загалом більшість вказаних позицій, автор при цьому вважає, що ефективнішим буде уникнення зайвої формалізації процесу залучення експерта в галузі права до участі в судовій справі. Оскільки наявність вченого звання в особи вже однозначно свідчить про проведення наукових досліджень правових явищ, а отже, і вивчення їх на більш поглибленому та якісному рівні, такий критерій сам по собі звучує коло правників, які можуть претендувати на роль експерта в галузі права до невеликої кількості теоретично підкованих юристів. Тут, на нашу думку, необхідно першочергово звертатися до напрямку наукових досліджень конкретної особи або навіть до теми такого дослідження. Найбільшою ефективністю в досягненні чіткого розуміння, повного осягнення і, як наслідок – точного застосування, права можна досягти за допомогою знань особи, яка здійснила теоретичне вивчення та практичне впровадження ідей у вказаному правовому інституті. Так, для визначення із природою правової норми щодо витребування майна з чужого незаконного володіння є сенс залучити вченого, який має науковий ступінь та дослідження на тематику права власності, захисту права власності, або за відсутності – вченого-цивіліста, навіть якщо при цьому в іншій особі буде більша кількість публікацій. Разом із цим не виключаємо необхідність врахування і таких названих вище характеристик, як наявність публікацій у фахових виданнях України та за кордоном, монографій, підручників, науково-практичних коментарів відповідного законодавства, навчання та стажування в іноземних державах, участь у конференціях з вказаної теми, досвід наукової роботи в галузі права тощо.

Очевидно, що перелік вказаних критеріїв не може бути вичерпаним так само, як і наявність такого алгоритму, як, наприклад, Єдиний реєстр експертів із питань права, призведе до безпідставного звуження кола осіб, які можуть дійсно надати допомогу у відправленні справедливого правосуддя. Наявність відкритого списку та вибору в цьому випадку є позитивним моментом, в якому доречно застосувати так званий «розсуд суду», заснований, за наявності, на пропозиціях сторін.

Одним із дискусійних є питання характеру заінтересованості цього учасника в результатах розгляду справи. В.Е. Беляневич вказує на незалежність такого експерта навіть від позиції сторони, від якої він подає висновок, аж до виникнення конфлікту інтересів, якщо позиція сторони по справі та такого експерта не збігатимуться (Беляневич, 2017: 2).

Серед дослідників навіть порушується питання щодо необхідності включення до процесуальних кодексів норм про можливість відводу експерта з питань права. З цього приводу необхідно зазначити, що сам по собі висновок експерта в галузі права в задумі законодавця має лише консультативне значення, що і знайшло своє відображення в процесуальних положеннях кодексів. Отже, за відсутності вимоги обов'язковості такий висновок не породжує однозначних правових та процесуальних наслідків, тому і питання щодо заінтересованості втрачає свою гостроту та актуальність. До того ж, первинно вибір такого експерта породжується, як вже зазначалось, авторитетом такої особи, а тому передбачається, що сторони довіряють їй.

Нині юристи-практики дискутують із питання доцільності залучення експерта з питань права в судовий процес. Так, на думку одних юристів, судді в Україні, як вже зазначалось, діють за принципом «*ius novit curia*» (суддя знає закони), на думку інших юристів, закріплення в кодексах прав та обов'язків експерта з питань права відповідає проголошеному Україною курсу розвитку правової політики в напрямі демократії та верховенства права тощо.

Автор цього дослідження схиляється до однозначного висновку про позитивний характер впливу інституту експерта в галузі права на процес відправлення правосуддя та правозастосування взагалі. При тому, що як і судді, так і представники сторін та інші фахівці-юристи у процесі формування правової позиції мають змогу та здебільшого користуються консультаціями науковців. Це може відбуватися як шляхом отримання усних консультацій від конкретних осіб, досвідчених у тому чи іншому питанні, так і шляхом вивчення наукових праць, статей, досліджень із спірного питання. Найбільш поширеним серед таких засобів є вивчення коментарів до кодексів та законів. Що ж до суддів Верховного суду, то тут вказану функцію виконує Науково-консультаційна рада.

Тому залучення експерта в галузі права до конкретної судової справи не привнесе якоїсь принципово нової інтелектуальної практики в судову процедуру, однак дасть змогу вивести процес вирішення наукових питань на доступний для всіх учасників рівень. Це своєю чергою слугуватиме не тільки закріпленню принципу рівності сторін перед законом та судом, але і кращому розумінню мотивів ухвалення того чи іншого судового рішення у справі, як наслідок, певному правовому вихованню.

Практика демонструє, що суди часто не приділяють належної уваги висновкам експерта з питань права через страх виглядати некомпетентними, зазначають, що самостійно здатні вирішити справу без сторонніх фахівців, у галузі права і поготів. Ігнорування суддями можливостей використання інституту експерта з питань права в судовому процесі призводить до формалізації процесу не на користь ухвалення справедливого рішення, про що свідчать підстави для відмови в долученні висновків таких експертів чи їх залучення. На додачу, висновки експерта з питань права часто плутають із тлумаченням законодавства та права загалом (Мамчур, 2019: 3).

З аналізу результатів трирічного існування законодавчих приписів щодо експерта з питань права та інституту висновку експерта в галузі права можна зробити висновок про незначну кількість випадків звернення до зазначених правових механізмів, зокрема у площині цивільного процесу. При цьому більшість випадків прагнень сторін у справі залучити до участі у справі експерта з питань права наштовхнулись на відмову. Причинами незалучення судами вказаних осіб найчастіше виступали порушення процедури такого залучення та невиконання сторонами процесуальних вимог, передбачених ЦПК України: незазначення в заявленні клопотання даних особи, яку сторона має намір залучити до участі у справі як експерта з питань права (Ухвала Червоноградського міського суду Львівської області у справі № 459/84/19, 2019; Ухвала Запорізького апеляційного суду у справі № 335/7514/18, 2019); відсутність у такої особи наукового ступеня (Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області у справі № 127/21939/19, 2019); звернення з відповідним клопотанням у суді апеляційної чи касаційної інстанції за наявності змоги здійснити цю процесуальну дію під час розгляду справи у суді першої інстанції (Ухвала Верховного Суду у справі № 755/19186/18, 2020; Ухвала Київського апеляційного суду у справі № 757/47698/19, 2021).

Показовими для подальших досліджень є випадки відмови в залученні експерта з питань права для вирішення питань, які не стосуються ані застосування аналогії закону та/або аналогії права, ані змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі (Ухвала Вільнянського районного суду Запорізької області у справі № 314/244/19, 2019; Ухвала Диканського районного суду Полтавської області у справі № 535/139/15, 2020). При цьому існують випадки залучення експертів із питань права та застосування висновків науково-правової експертизи із питань, що не містяться в переліку ст. 114 ЦПК України: інститут набуття права на земельну ділянку із набуттям права на об'єкт нерухомого майна; належність інтелектуальної власності чи навіть наявність або відсутність обставин, що підлягають доказуванню (Ухвала Тетіївського районного суду Київської області у справі № 380/151/18, 2018; Ухвала Фрунзенського районного суду м. Харкова у справі № 645/5648/17, 2018), з подальшим використанням вказаних висновків при постановленні рішення по справі як додаткової аргументації. Таким чином, майбутніх наукових досліджень потребують питання можливості та доцільності застосування висновків експертів у галузі права з інших питань, аніж застосування аналогії та роз'яснення норм міжнародного законодавства, з подальшим їх відображенням у процесуальних законах. Також потребують точнішого врегулювання наявних процесуальних приписів в аспекті можливості використання висновків науково-правових експертиз у вирішенні судових справ.

Наявність проблематики участі у відправленні правосуддя вчених демонструють також випадки відмови в залученні висновків експерта у галузі права з мотивів недотримання вимог про попереднє залучення такого експерта як учасника справи (Ухвала Дніпровського апеляційного суду у справі № 211/237/18, 2019; Ухвала Рівненського апеляційного суду у справі № 570/3834/16, 2020). Отже, на практиці здебільшого суб'єкти правозастосування сприймають процесуальні приписи щодо експерта з питань права та так званої науково-правової експертизи в їх системному взаємозв'язку. За відсутності на це прямого посилання законодавця, видається за необхідне визначити точну процедуру залучення експерта в галузі права та надання ним відповідного висновку, що уможливить більш ефективне використання наукових розробок у практичному руслі.

Аналіз судової практики водночас дає змогу зазначити успішні випадки залучення експертів із питань права в найбільш складних судових процесах та покладення висновків експертів у галузі права з питань застосування аналогії права та закону, а також роз'яснення норм іноземного законодавства, в основу судових рішень (Ухвала Донецького апеляційного суду у справі № 234/16887/18, 2019; Ухвала Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська у справі № 201/4487/19, 2019). Такі судові справи в змозі висвітлити доцільність впровадження можливості участі науковців у вирішенні практичних випадків через процес відправлення правосуддя.

Висновки. Можна зробити висновок, що впровадження на законодавчому рівні правового інституту експерта з питань права та висновку експерта у галузі права має вкрай прогресивний характер та слугуватиме розширенню правового інструментарію. Судова практика демонструє необхідність приведення понятійного апарату до єдиного знаменника та точнішого врегулювання наявних процесуальних приписів в аспекті можливості використання висновків науково-правових експертиз у вирішенні судових справ. Водночас приклади вдалого застосування висновків експертів із питань права свідчать про те, що збільшення практичного застосування вказаних механізмів призведе до зміцнення законності, зближення науки та практики та подолання розірваності між ними, більш поглибленого розуміння права та, як наслідок, реалізації принципу верховенства права в Україні.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук І.В., Хомич К.В. Теоретико-правові засади участі експерта з питань права в цивільному процесі. *Львівський науковий форум*. URL: <http://lviv-forum.inf.ua/save/2020/1314.07.2020/36ірник.pdf#page=60> (дата звернення: 19.03.2021).
2. Бахин С.В. Сотрудничество государств по сближению национальных правовых систем (унификация и гармонизация права) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Санкт-Петербург, 2003. 22 с.
3. Беляневич В.Е. Експерт в процесі: дружба дружною, служба службою. Тези доповіді. *Всеукраїнська громадська організація «Асоціація правників України»*. URL: http://uba.ua/documents/doc/vadum_belyanevych_ukr.pdf (дата звернення: 19.03.2021).
4. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 19.03.2021).
5. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 19.03.2021).
6. Зогуля Н. Експерт з питань права: проблеми процесуального статусу. Аналітична довідка. *Українське право*. 2017. URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protsesualnogo-statusu/ (дата звернення: 19.03.2021).
7. Кармаза О., Кушерець Д. Експерт із питань права в судовому процесі: новели законодавства України. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 10. С. 32–36.
8. Коротка Н.О. Цивільно-правовий статус експерта з питань права та його висновок у галузі права як засіб доказування у цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2018. Вип. 53. Т. 1. С. 97–100.
9. Мамчур Л.В., Мельніков М.О. Висновок як процесуальна форма використання прав експерта з питань права у цивільному процесі України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4(29). Т. 2. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-2_2019/14.pdf (дата звернення: 19.03.2021).
10. Рябченко Ю.Ю. Цивільний процесуальний статус експерта з питань права: питання вдосконалення правового регулювання. *Правова просвіта*. 2017. № 11. URL: http://www.pravo.nayka.com.ua/pdf/11_2017/5.pdf (дата звернення: 19.03.2021).
11. Ухвала Верховного Суду від 10 листопада 2020 р. у справі № 755/19186/18 (провадження № 61-22831св19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92972923> (дата звернення: 19.03.2021).
12. Ухвала Вільнянського районного суду Запорізької області від 19 липня 2019 р. у справі № 314/244/19 (провадження № 2/314/466/2019). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83145193> (дата звернення: 19.03.2021).
13. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 06 листопада 2019 р. у справі № 127/21939/19 (провадження № 2/127/3066/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85457151> (дата звернення: 19.03.2021).
14. Ухвала Диканського районного суду Полтавської області від 12 жовтня 2020 р. у справі № 535/139/15 (провадження № 4-с/529/8/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92268253> (дата звернення: 19.03.2021).
15. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 4 липня 2019 р. у справі № 211/237/18 (провадження № 22-ц/803/3289/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82850911> (дата звернення: 19.03.2021).
16. Ухвала Донецького апеляційного суду від 3 липня 2019 р. у справі № 234/16887/18 (провадження № 22-ц/804/1609/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82812318> (дата звернення: 19.03.2021).
17. Ухвала Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 24 травня 2019 р. у справі № 201/4487/19 (провадження № 2/201/2219/2019). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82059307> (дата звернення: 19.03.2021).
18. Ухвала Запорізького апеляційного суду від 13 серпня 2019 р. у справі № 335/7514/18 (провадження № 22-ц/807/1925/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83810022> (дата звернення: 19.03.2021).
19. Ухвала Київського апеляційного суду від 19 січня 2021 р. у справі № 757/47698/19-ц (провадження № 22-ц/824/1162/2021). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94280706> (дата звернення: 19.03.2021).
20. Ухвала Рівненського апеляційного суду від 20 лютого 2020 р. у справі № 570/3834/16-ц (провадження № 22-ц/4815/156/20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87756723> (дата звернення: 19.03.2021).

21. Ухвала Тетіївського районного суду Київської області від 07 травня 2018 р. у справі № 380/151/18 (провадження № 2/380/129/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73816508> (дата звернення: 19.03.2021).
22. Ухвала Фрунзенського районного суду м. Харкова від 4 квітня 2018 р. у справі № 645/5648/17 (провадження № 2/645/669/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73185616#> (дата звернення: 19.03.2021).
23. Ухвала Червоноградського міського суду Львівської області від 11 березня 2019 р. у справі № 459/84/19 (провадження № 2/459/515/2019) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80433448> (дата звернення: 19.03.2021).
24. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6569> (дата звернення: 19.03.2021).
25. Шумило М. Експерт з питань права: новела процесуальних кодексів, що потребує обґранкування судовою практикою. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/632677/> (дата звернення 19.03.2021 р.).
26. Щербак С.В. Правове становище експерта з питань права в цивільному процесі України / С.В. Щербак, Б.Б. Сергієнко. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 13 (26). С. 29–32.

References:

1. Atamanchuk, I.V., Khomych, K.V. (2020). Teoretyko-pravovi zasady uchasti eksperta z pytan prava v tsyvilnomu protsesi [Theoretical and legal bases of participation of the expert of questions of law in civil process]. *Lvivskiyi naukovyi forum*. <http://lviv-forum.inf.ua/save/2020/1314.07.2020/Збірник.pdf#page=60> [in Ukrainian].
2. Bakhyn, S.V. (2003). Sotrudnychestvo hosudarstv po sblzyzheniyu natsyonalnykh pravovykh system (unifykatsiya y harmonyzatsiya prava) [Cooperation of states on the approximation of national legal systems (unification and harmonization of law)] [Avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. kand. yuryd. nauk: 12.00.01, SPb]. 22 p. [in Russian].
3. Belianevych, V.E. Ekspert v protsesi: druzhba druzhboiu, sluzhba sluzhboiu. Tezy dopovidi [Expert in the process: friendship by friendship, service by service. Abstracts of the report]. *Vseukrajinska hromadska orhanizatsiia «Asotsiatsiia pravnykiv Ukrainy»*. http://uba.ua/documents/doc/vadym_belyanevych_ukr.pdf [in Ukrainian].
4. Pro vyshchu osvitu [About higher education]. Zakon Ukrainy vid 01 lypnia 2014 r. № 1556-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
5. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Tsyvilnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv [About modification of the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts]. Zakon Ukrainy vid 21.10.2019 r. № 2147-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> [in Ukrainian].
6. Pro naukovu i nauково-tekhnichnu diialnist [About scientific and scientific and technical activity]. Zakon Ukrainy vid 26 lystopada 2015 r. № 848-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
7. Zozulia, N. (2017). Ekspert z pytan prava: problemy protsesualnogo statusu. Analychna dovidka [Legal expert: problems of procedural status. Analytical reference]. *Internet vydannia Ukrainske pravo*. http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protsesualnogo-statusu/ [in Ukrainian].
8. Karmaza, O., Kusherets, D. (2017). Ekspert iz pytan prava v sudovomu protsesi: novely zakonodavstva Ukrainy [Expert on legal issues in court proceedings: novelties of the legislation of Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, issue 10, pp. 32–36 [in Ukrainian].
9. Korotka, N.O. (2018). Tsyvilno-pravovy status eksperta z pytan prava ta yoho vysnovok u haluzi prava yak zasib dokazuvannia u tsyvilnomu protsesi [Civil law status of a legal expert and his conclusion in the field of law as a means of proof in civil proceedings]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriia: Pravo*, issue 53, T. 1, pp. 97–100 [in Ukrainian].
10. Mamchur, L.V., Melnikov, M.O. (2019). Vysnovok yak protsesualna forma vykorystannia prav eksperta z pytan prava u tsyvilnomu protsesi Ukrainy [Conclusion as a procedural form of using the rights of a legal expert in civil proceedings in Ukraine]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, issue 4(29), T. 2/ http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-2_2019/14.pdf [in Ukrainian].
11. Riabchenko, Yu.Yu. (2017). Tsyvilnyj protsesualnyj status eksperta z pytan prava: pytannia vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання [Civil procedural status of a legal expert: issues of improving legal regulation]. *Pravova prosvita*, issue 11. http://www.pravo.nayka.com.ua/pdf/11_2017/5.pdf [in Ukrainian].
12. Ukhvala Verkhovnoho Sudu [Supreme Court] vid 10 lystopada 2020 r. u spravi № 755/19186/18. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92972923> [in Ukrainian].
13. Ukhvala Vilnianskoho raionnoho sudu Zaporizkoi oblasti [Vilnyansky District Court of Zaporozhye region] vid 19 lypnia 2019 r. u spravi № 314/244/19. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83145193> [in Ukrainian].
14. Ukhvala Vinnytskoho miskoho sudu Vinnytskoi oblasti [Vinnytsa City Court of Vinnytsa region] vid 06 lystopada 2019 r. u spravi № 127/21939/19. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85457151> [in Ukrainian].
15. Ukhvala Dykansko ho raionnoho sudu Poltavskoi oblasti [Dykansky District Court of Poltava region] vid 12 zhovtnia 2020 r. u spravi № 535/139/15. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92268253> [in Ukrainian].
16. Ukhvala Donetskoho apeliatsiinoho sudu [Decision of the Donetsk Court of Appeal] vid 03 lypnia 2019 r. u spravi № 234/16887/18. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82812318> [in Ukrainian].
17. Ukhvala Zhovtnevo ho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska [Decision of the Zhovtneviy district court of Dnipropetrovsk] vid 24 travnia 2019 r. u spravi № 201/4487/19. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82059307> [in Ukrainian].
18. Ukhvala Zaporizkoho apeliatsiinoho sudu [Decision of the Zaporozhye Court of Appeal] vid 13 serpnia 2019 r. u spravi № 335/7514/18. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83810022> [in Ukrainian].
19. Ukhvala Kyivskoho apeliatsiinoho sudu [Decision of the Kyiv Court of Appeal] vid 19 sichnia 2021 r. u spravi № 757/47698/19. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94280706> [in Ukrainian].

20. Ukhvala Rivnenskoho apeliatsiinoho sudu [Decision of the Rivne Court of Appeal] vid 20 liutoho 2020 r. u spravi № 570/3834/16. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87756723> [in Ukrainian].
21. Ukhvala Tetiivskoho raionnoho sudu Kyivskoi oblasti [Decision of Tetiivskiy District Court of Kyiv region] vid 07 travnia 2018 r. u spravi № 380/151/18. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73816508> [in Ukrainian].
22. Ukhvala Frunzenskoho raionnoho sudu m. Kharkova [Decision of the Frunze district court of Kharkiv] vid 04 kvitnia 2018 r. u spravi № 645/5648/17. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73185616#> [in Ukrainian].
23. Ukhvala Chervonohradskoho miskoho sudu Lvivskoi oblasti [Chervonograd City Court of Lviv region] vid 11 bereznia 2019 r. u spravi № 459/84/19. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80433448> [in Ukrainian].
24. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Civil Procedure Code of Ukraine]. (2004, March 18). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6569> [in Ukrainian].
25. Shumylo, M. (2019). Ekspert z pytan prava: novela protsesualnykh kodeksiv, shcho potrebuie obhrankuvannia sudovoiu praktykoiu. [Expert on Law: New Procedural Codes, which requires a rule of judicial practice]. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/632677/> [in Ukrainian].
26. Shcherbak, S.V. (2018). Pravove stanovyshe eksperta z pytan prava v tsyvilnomu protsesi Ukrainy [Legal position of the Expert on Law in the Civil Procedure of Ukraine]. *Pravovi horyzonty*, issue 13(26), pp. 29–32 [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.7.1.26>

OGÓLNE PODEJŚCIA DO CHARAKTERYSTYKI FUNKCJI PRAWA PODATKOWEGO

Dmytro Kobylnik

kandydat nauk prawnych, docent, docent Katedry Prawa Finansowego Narodowego Uniwersytetu

Prawniczego imienia Jarosława Mądrego (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-6777-7963

e-mail: d.a.kobylnik@gmail.com

Adnotacja. W artykule autor koncentruje się na rozważaniu różnorodnych podejść do charakterystyki funkcji prawa podatkowego. Tak więc w podejściu aksjologicznym nacisk kładziony jest na cechy wartości prawa podatkowego, dzięki którym to jest w stanie zaspokoić pewne potrzeby człowieka. Uzasadnione jest, że istota funkcji jako kategorii naukowej, pomimo stosowanej sfery, polega na tym, że zawsze wyraża ona pewien stosunek jednego przedmiotu (zjawiska) do innego przedmiotu (zjawiska), wskazuje na zależność między nimi. Wskazano, że możliwe jest interpretowanie pojęcia „funkcji”, a zatem „funkcji prawa”, „funkcji prawa podatkowego” przy użyciu kilku podejść: (1) etymologicznego, gdy istnieje wyjaśnienie pochodzenia treści słowa; (2) historycznego poprzez przegląd temporalny tematyki; (3) praktycznego znaczenia – poprzez analizę praktycznego znaczenia, orientacji, celu, perspektywy rozwoju. To podejście metodologiczne jest optymalne, ponieważ pozwala zwrócić uwagę na różne strony pojęcia „funkcja”, które jest polisemantyczne, zidentyfikować oryginalne interpretacje, kompleksowo wykorzystać powyższe podejścia do całościowego wyjaśnienia jego treści. Podkreślono, że pomimo tego, że prawo podatkowe należy do publicznych gałęzi prawa, mających zapewnić osiągnięcie właśnie interesu publicznego, takie tendencje są mu dość charakterystyczne. Rozważenie prawa podatkowego, biorąc pod uwagę podejście aksjologiczne, pozwala skupić się na jego wszechstronności, a zwłaszcza na zdolności do rozwiązywania potencjalnego konfliktu, pierwotnie charakterystycznego dla stosunków podatkowych, niż zapewnić osiągnięcie kompromisu, legalności i porządku prawnego w dziedzinie podatków.

Słowa kluczowe: prawo podatkowe, funkcje prawa, funkcje prawa podatkowego.

GENERAL APPROACHES TO THE CHARACTERISTICS OF TAX LAW FUNCTIONS

Dmytro Kobylnik

PhD in Law, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Financial Law

Yaroslav Mudryi National Law University (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-6777-7963

e-mail: d.a.kobylnik@gmail.com

Abstract. In the article the author focuses on considering a variety of approaches to the characteristics of the functions of tax law. Thus, for an axiological approach, the emphasis is made on the value characteristics of tax law, through which the latter can satisfy certain human needs. It is substantiated that the essence of the function as a scientific category, despite the sphere used, is that it always expresses a certain relation to one subject (phenomenon) to another subject (phenomenon) indicates the relationship between them. It is noted that the concepts of “functions”, and, accordingly, “functions of law”, “functions of tax law”, are possible with the use of several approaches: 1) etymological, when the origin of the origin